

Inhoud

Voorwoord 9

Inleiding 11

1. Geredde levens 29
2. Vrouwen 63
3. Belastingen 78
4. Misluk snel 97
5. Transparantie 117
6. Lobbyen 132
7. Gezinsplanning 151
8. Journalistiek 170
9. Onderwijs 194
10. De last van de witte man 224
11. Opgeblazen 243
12. Wetenschap 259
13. Landbouw 279
14. India 302
15. Covid-19 322

Tot slot 343

Dankwoord 363

Voorwoord

Dit is een ingewikkeld boek om te schrijven, want het gaat over een ingewikkelde man – een van de rijkste mensen ter wereld, en ook een van de geheimzinnigste.

Bill Gates reageerde niet op veelvuldige interviewverzoeken voor dit boek, en niemand van de Gates Foundation stemde in de loop van mijn berichtgeving over de stichting ooit met een interview in. Zelfs voordat begin 2020 mijn eerste artikel over Gates verscheen – en voordat ik naam begon te maken als journalist die over de Gates Foundation schreef als een machtsfactor in plaats van als een onaantastbare charitatieve instelling – weigerde de stichting mij ooit voor een interview te woord te staan. Rondom de publicaties over mijn onderzoek in *The Nation*, het *British Medical Journal* en het *Columbia Journalism Review* nam de Gates Foundation telkens een houding van onbetrokkenheid aan.

Ik ben niet de enige die zo wordt doodgezwegen. De stichting brengt zichzelf en haar leiders gewoonlijk niet in een positie waarin tegenstrijdigheden in het werk moeten worden uitgelegd of kritische vragen moeten worden beantwoord. Zoals elke machtige organisatie gaat de Gates Foundation, goed voor 54 miljard dollar, op haar eigen voorwaarden met de media om.

Omdat zoveel mensen en instellingen dezer dagen van de liefdadigheidsdollars van Gates afhankelijk zijn, zijn veel bronnen uit vrees voor beroepsmatige gevolgen ook onwillig om zich uit te spreken. U zult in dit boek veel anonieme bronnen tegenkomen, en u hoeft er niet aan te twifelen dat zij goede redenen voor die anonimiteit hebben. ‘Het zou voor iemand die geld nodig heeft zelfmoord zijn om de stichting openlijk te bekritisieren,’ zei Mark Kane, het voormalige hoofd van het vaccinatiewerk van de stichting, in 2008. ‘De Gates Foundation is erg gevoelig voor publiciteit.’

Ik wil van tevoren ook uitleggen waarom Melinda French Gates in dit boek niet in gelijke mate als Bill Gates wordt belicht. Dat komt doordat ze bij de Bill & Melinda Gates Foundation geen gelijke van Bill Gates is. Ik weet dit zeker, want ik heb met medewerkers van de stichting gesproken die duidelijk maakten dat Bill Gates de alfaman is. En ik weet het ook zeker omdat de stichting het in 2021 zelf verkondigde. Na de scheiding

van het stel maakte de stichting bekend dat niet Bill, maar Melinda uit de stichting zou terugtreden als na een proefperiode van twee jaar bleek dat de twee het niet eens konden worden over een verdeling van de macht. De stichting krijgt haar geld uit het enorme kapitaal dat Bill Gates met Microsoft heeft verdiend, en Bill Gates is degene die uiteindelijk bepaalt waar dat geld aan wordt uitgegeven. Dit betekent niet dat Melinda geen sterke stem of grote invloed heeft bij de stichting, en ik beschrijf haar werk ook in het hele boek.

Ten slotte iets over de gebruikte termen: technisch gezien geldt de Gates Foundation bij de belastingen als een particuliere stichting. Ik gebruik die benaming in dit boek vaak, maar ik noem de Gates Foundation soms ook een filantropische of een charitatieve instelling.

Inleiding

U kent de naam ‘Paul Allen’ misschien niet.

Allen was een essentiële vonk voor ontbranding van de bedrijfsmotor van wat een van de invloedrijkste bedrijven ter wereld zou worden: Microsoft. En gedurende enige tijd was hij zowel de compagnon als de beste vriend van een van de machtigste mensen die deze wereld ooit heeft gezien.

De naam ‘William Henry Gates III’ herkent u misschien ook niet meteen. Het is een deftige naam die past bij een man die uit vele generaties geld en privileges stamt, een man die met een gouden lepel in de mond is geboren. De moeder van Bill Gates was een telg uit een familie van welgestelde bankiers en zijn vader was een vooraanstaande advocaat in Seattle. Gates omschreef zijn herkomst ooit als ‘Goed, dan komt de gouverneur bij ons eten, en dan is er die politieke campagne, laten we hier eens aan meedoen’. Het invloedrijke netwerk van de familie bood de opgroeiende Gates ongebruikelijke kansen – zoals een rol als *page* (loopjongen) bij zowel het wetgevende lichaam van de staat Washington als het Amerikaanse Congres.

Paul Allen was daarentegen de zoon van een bibliothecaris, en zijn familie moest offers brengen voor zijn plek op Lakeside, de meest elitaire particuliere school van Seattle, waar hij met Gates bevriend raakte. ‘Ik belandde in een klas met 48 leden uit de elite van de stad, de zonen van bankiers, zakenlieden, advocaten en hoogleraren. Op een enkele uitzondering na waren het ballerige jongens, die elkaar kenden van de privé-scholen en de Seattle Tennis Club,’ schreef de inmiddels overleden Allen in zijn autobiografie.

De rijkdom op Lakeside betekende dat de leerlingen er bijzondere privileges hadden, zoals toegang tot een computer – in de jaren zestig nog een zeldzaamheid. In de computerkamer van de school groeide de onwaarschijnlijke vriendschap tussen Allen en de twee jaar jongere Gates. ‘Drie dingen over Bill Gates waren tamelijk snel te zien,’ herinnerde Allen zich. ‘Hij was heel slim. Hij was ontzettend competitief en hij wilde heel graag laten zien hoe slim hij was. En hij was echt heel vasthoudend.’

De passie voor computers van de beide jongens kreeg al snel een ondernemend element, want ze zagen allebei kansen om hun ontluikende

programmeervaardigheden te gelde te maken. Het werk bleek ook competitief. Toen Allen een klus binnenhaalde voor de bouw van een programma voor salarisadministratie, dacht hij dat hij dat wel zonder de hulp van Gates af kon. Gates stuurde hem daarop een omineus bericht: 'Ik zei: "Ik denk dat je onderschat hoe moeilijk dit is. Als je me vraagt om terug te komen ben ik er helemaal de baas over, en daarna ook over alles waar je me daarna ooit nog voor vraagt,"' herinnerde Gates zich later. Uiteindelijk bleek dat Allen inderdaad hulp bij het project nodig had, en Gates legde uit 'dat het gewoon natuurlijker was als ik de leiding had'. Met hulp van zijn vader zette Gates voor hun groeiende programmeerbedrijfje daarna een juridische constructie op, waarin hij zelf directeur werd en een vier keer zo groot aandeel kreeg als hij Allen toekende.

Nadat de twee jongens eindexamen hadden gedaan bleven ze goed bevriend, maar gingen ze allebei een andere kant op: Allen naar de beslist niet elitaire openbare Washington State University, Gates naar Harvard. De weinig gerichte wetenschappelijke carrière van Allen liep al snel dood, en later herinnerde hij zich dat Gates hem stimuleerde om naar het oosten te verhuizen, waar ze van hun liefde voor computers iets bijzonders zouden kunnen maken. Allen stopte met zijn studie en vertrok naar Boston.

Allen beschreef zichzelf als de 'ideeënman' – hij legde voortdurend bedrijfsplannetjes op tafel bij Gates, die de rol van baas op zich nam en Allen voornamelijk afremde. Bill Gates herinnert het zich zo: 'We hadden het voortdurend over "Kunnen we een heleboel microprocessors verbinden om iets krachtigs te maken? Kunnen we een 360 emulator met microcontrollers doen? Kunnen we een timeshare-systeem bouwen waar een heleboel mensen op kunnen inbellen voor consumenteninformatie?" Heel veel ideeën.'

Na maandenlang pijltjes gooien trof Allen de roos met een idee dat Gates aansprak: een programmeertaal schrijven voor de Altair, een van de eerste breed beschikbare thuiscomputers ter wereld. Gates belde vanuit zijn studentenkamer op Harvard zonder aarzeling het hoofdkantoor van dat bedrijf in New Mexico en blufte, op klassieke Gates-wijze, dat hij nieuwe software voor de Altair in ontwikkeling had, die bijna klaar was om te draaien. Het bedrijf nodigde hem uit om naar ze toe te vliegen voor een demonstratie. Gates en Allen stelden daarop in acht afmattende weken een programma samen. Toen de tijd was gekomen om naar Altair toe te gaan stapte Allen op het vliegtuig. Hij was weliswaar niet zo'n schaamteloze bluffer als Gates, maar hij zag er tenminste uit als een volwassene. Gates stond tot ver in zijn volwassen leven bekend om zijn jongensachtige uiterlijk, waar Microsoft later op inspeelde door hem te promoten als een whizzkid.

De zakelijke overeenkomst ging door en was zo succesvol dat Gates met Harvard stopte om zich op zijn nieuwe bedrijf te kunnen concentreren. En het was echt zijn bedrijf, zo merkte Allen ook al snel. Allen had weliswaar een essentiële, centrale rol in de overeenkomst met Altair gespeeld – hij was ook degene die, als vlechtwoord van ‘microprocessor’ en ‘software’, de naam Microsoft bedacht –, maar Gates eiste onmiddellijk een meerderheidsbelang op en eigende zich 60 procent toe. Allen herinnert zich dat hij zich door die machtsgreep van zijn bedrijfspartner nogal overdonderd voelde, maar niet protesteerde.

Toen Gates merkte hoe makkelijk dat was gegaan, heropende hij schaamteloos de onderhandelingen met Allen om een nog groter aandeel op te eisen. ‘Ik heb het meeste werk gedaan [...] en ik heb veel opgegeven door met Harvard te stoppen,’ zei hij. ‘Ik heb recht op meer dan 60 procent.’

‘Hoeveel dan?’

‘Ik dacht aan 64-36.’

Allen schreef dat hij niet het lef had om met Gates te onderhandelen, maar zoals ik het las durfde hij de diepere waarheid – dat hij door zijn beste vriend genaaid werd – niet onder ogen te zien. ‘Later, toen onze verhouding was veranderd, vroeg ik me af hoe Bill aan de getallen was gekomen die hij die dag voorstelde. Ik probeerde me in hem te verplaatsen en zijn denken te reconstrueren, en ik kwam tot de conclusie dat hij gewoon moet hebben gedacht: wat kan ik hier maximaal uit halen? Hij had misschien wel betoogd dat die getallen onze bijdragen weerspiegelden, maar ze legden toch vooral het verschil bloot tussen de zoon van een bibliothecaris en de zoon van een advocaat. Mij is geleerd dat een overeenkomst een overeenkomst is en dat je woord als bezegeling geldt. Bill was daar flexibeler in.’

Microsoft werd groter en verhuisde naar Seattle, maar Allen bleef de man van de ideeën. Hij herinnert zich dat hij met gebruik van een stuk hardware, SoftCard, een belangrijke route bedacht waardoor software van Microsoft op Apple-computers kon draaien. Dat product legde een nieuwe markt voor Microsoft bloot en bracht in 1981 miljoenen aan broodnodige dollars op. Allen wilde nog steeds geloven dat Gates en hij partners en gelijken waren, en besloot het succes van SoftCard te gebruiken om bij Gates een groter aandeel in het bedrijf los te krijgen. Als Gates opnieuw over de percentages kon onderhandelen, dan kon hij dat toch ook?

‘Ik wil het hier nooit meer over hebben,’ antwoordde Gates om hem het zwijgen op te leggen. ‘Begin hier helemaal nooit meer over.’

‘Op dat ogenblik ging er bij mij iets stuk,’ keek Allen terug. ‘Ik dacht

dat onze samenwerking op eerlijkheid was gebaseerd, maar ik zag nu dat Bills eigenbelang boven alle andere overwegingen ging. Mijn partner was eropuit een zo groot mogelijk stuk van de koek te krijgen en daaraan vast te houden, en dat kon ik niet accepteren.’

Terwijl Allen aan het herstellen was van de behandeling tegen de ziekte van non-Hodgkin, waaraan hij later zou sterven, hoorde hij als toppunt van schande hoe Gates een plan besprak om Allens aandelen te verwateren en zo diens aandeel in het bedrijf verder te verkleinen. Nadat hij Allen onder druk had gezet om zijn aandeel in het bedrijf van 50 naar 40 en daarna naar 36 procent terug te brengen, wilde Gates nog steeds meer.

‘Onderweg naar huis herhaalde ik hun gesprek telkens opnieuw,’ zei Allen, ‘en het voelde elke keer gruwelijker. Ik was een van de oprichters van het bedrijf en ik was nog altijd een actief, zij het door mijn ziekte beperkt lid van het management, en mijn partner en mijn collega waren al bezig mij een poot uit te draaien. Het was niets anders dan geldbelust opportunisme.’

Het is een adembenemende ontknoping in Allens autobiografie, ogenschijnlijk het verhaal over zijn onwaarschijnlijke pad naar het miljardairschap, die ook gelezen kan worden als een hartverscheurende terugblik op zijn spaakgelopen relatie met Bill Gates – een man van wie hij hield, maar die zelf niet tot echte vriendschap in staat was omdat hij niemand als zijn gelijke kon zien. Volgens Allen is de meest oprechte versie van Gates een man die voortdurend zijn superioriteit moet bewijzen, ‘die je niet alleen wilde verslaan, maar je zo mogelijk ook wilde verpletteren’.

Er zijn tientallen boeken over Gates geschreven, en die verschenen bijna allemaal in de jaren negentig en het begin van deze eeuw. Ze beschrijven uitgebreid zijn dominante geest en zijn intensiteit. Die verhalen belichten ook zijn onbeschaamde, strijdlustige, arrogante en koeionerende gedrag – ogenschijnlijk tegen zowel vrienden als tegenstanders. Gates was niet zomaar een gepassioneerde man, hij was ook ontzettend emotioneel, en vaak werd zijn onvermogen of gebrek aan bereidheid om zijn drift te beugelen als kinderachtig omschreven. Hij leek er genoeg in te scheppen om ondergeschikten bij Microsoft te tarten. In de jaren negentig beschreef *Playboy* zijn stijl als ‘management door beschaming – hij daagde medewerkers uit en bracht sommigen van hen zelfs aan het huilen’.

Paul Allen beschreef de voortdurende ‘tirades’, ‘intimidaties’ en ‘persoonlijke mondelinge aanvallen’ van Gates niet alleen als een vorm van koeioneren, maar ook als een belangrijke rem op de productiviteit van het bedrijf. Hij gebruikte voortdurend negatieve bevestigingen en zijn lijfspreuk ‘Dat is verdomme het allerstomste dat ik ooit heb gehoord’ werd beroemd.

Er zullen vast mensen van mening zijn dat een dergelijk narcisme en zo'n intensiteit noodzakelijk zijn bij een captain of industry van het niveau waarop Gates in de wereldwijde economie opereert. Wat daar de redenen ook voor mochten zijn, Gates bestuurde zijn bedrijf met ijzeren hand, en hij ging ook de computerindustrie in haar geheel geleidelijk als zijn domein beschouwen. Het aantal slachtoffers nam daardoor snel toe. 'Dan ging Bill naar een hoge pief bij die ander [een computerbedrijf] toe en schreeuwde of gebood hij dat iets op die en die manier gedaan moest worden, of als ze iets niet deden, dat hij er dan voor zou zorgen dat onze software op hun toestel niet werkte. Wat doe je dan als je zo'n gast bent? Je zit klem. Je kunt het je niet veroorloven dat Microsoft niet op jouw hardware draait, dus dan kun je maar beter doen wat hij zegt,' herinnert Scott McGregor zich, een softwaremedewerker van het eerste uur bij Microsoft. Een andere werknemer van Microsoft stelde in de jaren negentig dat het 'onderdeel van de strategie van Bill is. Je verplettert mensen. Je zorgt dat ze netjes voor je in de rij gaan staan, en anders verpletter je ze.'

De grootste slag sloeg Microsoft in de vroege jaren tachtig, toen IBM, destijds een van de machtigste bedrijven ter wereld, de relatief kleine software-start-up uit Seattle vroeg een besturingssysteem voor hun nieuwe thuiscomputers te schrijven. De meeste nieuwsbronnen noemden deze onwaarschijnlijke overeenkomst het resultaat van nepotisme. In het bestuur van de United Way, een van de prominentste charitatieve fondsen ter wereld, zat de moeder van Gates zij aan zij met de CEO van IBM, en die relatie kon heel goed het pad voor haar zoon hebben geëffend. De vader van Gates had het softwarebedrijf van zijn zoon in de loop der jaren ook geholpen, en uiteindelijk werd Microsoft de grootste klant van zijn advocatenkantoor.

Het probleem met de overeenkomst met IBM was dat Microsoft helemaal geen besturingssysteem had. En dus zocht het een bedrijf dat dat wel had en kocht het daar de software van. De macht van IBM op de markt zorgde dat dit nieuw gemunte 'MS-DOS' de standaard werd, en daarmee werd het fundament gelegd voor de miljardendominantie van Microsoft in de computerwereld. Tientallen jaren later draaien wereldwijd de meeste computers nog altijd op het inmiddels Windows genaamde besturingssysteem van Microsoft. Bill Gates had zijn bedrijfsmantra – 'een op het besturingssysteem van Microsoft draaiende computer op elk bureau en in elk huis' – verwezenlijkt.

Deze anekdote laat zien dat eventuele genialiteit van Gates niet in innovatie, uitvindingen of technologie zit, maar in zijn zakelijke inzicht, in zijn vermogen om de bedrijfsmatige dimensies van technologie en innovatie te doorgronden, in zijn netwerk- en onderhandelingsvaardigheden,

en in het feit dat hij nergens voor terugdeinst tot hij de totale controle heeft over hoe alles werkt.

In de loop der jaren groeide Bill Gates uit tot een van de meest gevreesde captains of industry. Microsoft groeide almaar verder, en breidde zich ook uit tot buiten de beperkingen van de computersoftware. Het overwoog de aanschaf van Ticketmaster, de monopolist op het gebied van de kaartverkoop voor sportwedstrijden en concerten. Vervolgens maakte Gates zijn ruimschoots belichte opwachting op een conferentie van de krantenindustrie, wat schokgolven in potentiële overnames in de mediawereld veroorzaakte (Microsoft richtte daarna het tijdschrift *Slate* en de nieuwszender MSNBC op, maar heeft die sindsdien weer afgestoten). ‘Iedereen in de wereld van de communicatie is paranoïde over Microsoft, ik ook,’ zei mediaticoon Rupert Murdoch destijds.

Op een gegeven ogenblik leek Microsoft niet langer een monopolistisch bedrijf, maar meer een koninkrijk dat door bedrijven werd gezien zoals veel overheden het Amerikaanse leger zien. Door een vliegdekschip een stukje naar de ene of de andere kant te verplaatsen kan het Pentagon stilletjes een krachtige boodschap versturen: *Je hebt je toekomst zelf in de hand.*

‘Ik heb jarenlang met ze geconcurrereerd, maar ik heb nooit echt ingezien hoe groot Microsoft is geworden, niet alleen als bedrijf, maar ook als merk en als onderdeel van het nationale bewustzijn,’ zei Eric Schmidt, destijds directielid van Novell (en later CEO van Google) in 1998. ‘Het zijn de producten, de kolossale marketing van Microsoft, de rijkdom van Bill Gates, die coverstory’s in tijdschriften. Al die dingen.’

Krachtpatser Microsoft was echter niet onaantastbaar. Het bedrijf maakte een reeks grote fouten onder Gates’ leiderschap, door het potentieel existentiële gevaar dat het wereldwijde web vormde voor Microsofts marktaandeel niet te onderkennen. Als inhaalslag bedacht Microsoft onhandig een plan om de inbel-internetprovider America Online, waar Paul Allen persoonlijk een belangrijk aandeel in had, te gronde te richten. ‘Waarom zou Paul met ons willen concurreren?’ zei Gates tussen neus en lippen tegen een kennis. ‘Ik blijf gewoon [...] elk jaar geld verliezen tot we het grootste online marktaandeel hebben. Wat heeft het voor zin om daarmee te concurreren?’ Allen zag waar het naartoe ging en stootte zijn aandelen af.

Gates en Microsoft richtten hun aandacht ook op zoekmachines, die gedomineerd werden door Netscape. Microsoft draaide de computerbouwers de duimschroeven aan om apparatuur te bouwen waarop hun eigen browser Internet Explorer en hun besturingssysteem Microsoft Windows voorgeprogrammeerd waren.

Dit zou het begin van het einde van Gates bij Microsoft worden. Er volgde een met veel publiciteit omgeven antitrustzaak, waarin justitie het bedrijf in 1998 beschuldigde van misbruik van zijn monopolie. In een onverklaarbare vlag van hoogmoed dacht Gates dat hij de openbaar aanklagers wel te slim af kon zijn en stemde hij in met een video-opname van zijn getuigenverklaring; de beschamende vertoning die daarop volgde zou slecht voor het bedrijf uitpakken. Gates speelde dagenlang de arrogante betweter door elke vraag die hem werd gesteld monotoon te herformuleren – hij vocht zelfs de definitie van het woord ‘definitie’ aan – en voortdurend te proberen de intelligentie van de advocaten tegenover hem als inferieur af te schilderen (videobeelden van de verhoren zijn op YouTube te vinden). Het werd één groot vertoon van het vermogen van Bill Gates om te ontwijken, en van zijn onomwonden godcomplex. Paul Allen – en de rest van de wereld – bekeek de openbare huichelarij van Gates met een combinatie van fascinatie en afschuw.

‘De anti-Microsoft-stemming greep ver en fel om zich heen, en dat raakte Bill tot in het diepst van zijn ziel,’ schreef Allen. ‘Hij was altijd de lieveling van de financiële pers geweest, de behendige ondernemer en het technologische genie. En nu schilderden de media hem af als een bullebak die de regels naar zijn hand had gezet, en waarschijnlijk ook overtreden.’

In 1999 beslisten de rechters in het nadeel van Microsoft, door te oordelen dat er sprake was van een monopolie, waardoor vernieuwing werd tegengewerkt. Maar veel van de strengste straffen, waaronder de opdracht om het bedrijf op te delen, werden in hoger beroep teruggedraaid. Toch bleef Microsoft last houden van allerlei juridische uitdagingen, van concurrenten en de Europese Unie, die de toxische reputatie van het bedrijf alleen maar versterkten.

Plotseling gooiden de mensen Bill Gates taart in zijn gezicht. Zijn monopolie-computerfreak-overcompensatiecomplex werd in *The Simpsons* op de hak genomen. Zowel Bill Gates als Microsoft was aan verandering toe. De Gates Foundation werd opgericht.

In de loop van de jaren negentig had Bill Gates zich al beziggehouden met filantropie, maar toen de antitrustzaak tot een volledige pr-crisis uitgroeide, schroefde hij zijn charitatieve donaties heel snel tot in het veelvoudige op. Eind 2000 had hij al meer dan 20 miljard dollar in de toen net opgerichte Gates Foundation gestopt. Ineens was Bill Gates de vrijgevigste filantroop ter wereld, en met een persoonlijk vermogen van 60 miljard dollar ook de rijkste man op aarde. Paradoxaal genoeg zou hij die beide kwalificaties in de decennia daarna handhaven. Hoeveel geld hij ook weggaf, hij bleef altijd maar de rijkste man op aarde (op het moment